

Kansalaisten perusoikeuksia kunnioitettava uutta valmiuslakia säädettäessä

2008-02-14

Senast uppdaterad 2008-02-18

Valmiuslain lähetekeskustelu 14.2.2008

Esillä on hallituksen esitys 3/2008 valmiuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi. Hallitus ilmoittaa uudistuksen tarkoitukseksi valmiuslain saattamisen perustuslain vaatimukset täyttäväksi. Lisätavoitteena on ajanmukaistaa viranomaisten toimivaltasäännöksiä poikkeusoloissa.

Lakiehdotukseen on pyritty siirtämään kaikki ne valtuudet, jotka tällä hetkellä ovat ilmeisesti ns. kassakaappiasetuksissa. Niiden siirtäminen lain tasolle on vaativa tehtävä. Se on johtanut siihen, että ehdotetussa lakiehdotuksessa on 133 §:ää, kun voimassa olevassa valmiuslaissa niitä on vain 54. Lakiehdotuksessa on pelkkiä valtuussäännöksiä yli sata, 13 §:stä 120 §:ään.

Kun tutustuu näihin säännöksiin, havaitsee, että lain tarkoittamissa poikkeusoloissa valtioneuvostolla on valtuudet tarvittaessa puuttua lähes kaikkeen toimintaan yhteiskunnassa. Näin toimittaessa samalla syrjäytetään kansalaisten perustuslaissa turvatut perusoikeudet.

Uutta hallituksen esityksessä on se, että nämä poikkeuksellisen laajat valtuudet voitaisiin säätää valtioneuvostolle annettavaksi tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä.

Uutta esityksessä on myös se, että kriisin saattueessa valtioneuvosto voisi yksin omalla asetuksellaan saattaa valtuudet kalkilta osiltaan voimaan.

Asetus lähettäisiin viipymättä eduskuntaan, joka hyväksyisi sen yksinkertaisella enemmistöllä.

Jos valtioneuvoston oikeuskansleri tai eduskunnan oikeusasiamies päätyisi siihen, että lain edellytykset valtuuksien käyttöönottamiseen eivät täyty, eduskunnassa voitaisiin myös yksinkertaisella enemmistöllä todeta, että heidän kantansa olisi väärä.

Hallituksen esityksessä edellytetään aivan oikein, että asia käsitellään perustuslakivaliokunnassa käsittelyjärjestyksen osalta. Tämän lakiehdotuksen kohdalla tuo toteamus on paikallaan.

Voimassa oleva valmiuslaki säädettiin poikkeuslakina perustuslainsäätämisyjärjestyksessä vuonna 1991. Valtioneuvosto saa laissa määritellyn kriisin puhjetessa kriisivaltuudet käyttöönsä tasavallan presidentin antamalla asetuksella.

Näin perustuslain 3 § 2 momentissa mainitut molemmat valtioelimet, jotka edustavat hallitusvaltaa, osallistuvat normaalilla tavalla päättämään siitä, onko laillisia edellytyksiä valtuuksien käyttöönottoon ja siitä, missä laajuudessa ja minkä ajan niitä käytetään.

Menettelyn etu lienee siinä, että kriisitilanteessa kaikki valtioelimet yhteistuumin asettuvat päättäväisesti toimimaan kriisin torjumiseksi. Näin asiaa perusteltiinkin lakia säädettäessä.

Miten on tultu siihen että esillä oleva lakiehdotus ehdotetaan säädettäväksi tavallisena lakina?

Perustuslain 23 §:ssä on säännös siitä, että perusoikeuksista voidaan säätää lailla tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömät kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin siihen rinnastettavien, kansakuntaa uhkaavien poikkeusolojen aikana.

Lakiehdotuksessa mennään tätä säännöstä pidemmälle, koska siinä, kuten voimassa olevassa valmiuslaissa, on kaksi lisäedellytystä väestön toimeentulon ja maan talouselämän perusteisiin kohdistuva erityisen vakava tapahtuma tai uhka, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat sekä erityisen vakava suuronnettomuus ja sen välitön jälkitila.

Uusi, kolmas lisäedellytys on vakavaa suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti.

Näin ollen perustuslain 23 § säännös ei riitä siihen, että lakiehdotus käsiteltäisiin tavallisena lakina. Ehdotuksen perusteluissa on turvauduttu monimutkaiseen lainsäädäntötekniikkaan. Siten puuttumiset perusoikeuksiin tukeutuisivat perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntöön niistä edellytyksistä, joilla kulloinkin perusoikeuksiin on katsottu voitavan puuttua tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä.

Menettelyn varjopuoli näyttäisi olevan siinä, että jos näin laajat, lähes kaikkiin perusoikeuksiin, kohdistuvat rajoitukset katsotaan mahdolliseksi tavallisena lakeina niin se muodostaa tulevaisuudessa kunkin perusoikeuden kohdalla ennakkotapauksen uusia lakeja varten.

Lopputuloksena saattaa olla, että perusoikeudet perustuslaissamme eivät käytännössä nauttisi enää perustuslain suojaa, vaan

niihin voitaisiin säännönmukaisesti kajota tavallisilla laeilla.

Perustuslakivaliokunta tulee varmasti kuulemaan maan parhaat asiantuntijat siitä, onko tämä menettely onnistunut ja perustuslain mukaan mahdollista. Valiokunta antaa aikanaan heidän lausuntojen pohjalta lausuntonsa käsittelyjärjestyksestä.

Tarkoitukseni tänään on vain tuoda asia esiin niin, että jokainen edustaja kohdallansa ymmärtää tämän lakihankkeen mahdolliset epätoivotut sivuvaikutukset.

Uutta perustuslakia säädettäessä korostettiin, että pitäisi päästä eroon poikkeuslakimenettelystä ja joko turvautua tavalliseen lakiin sitten tarvittaessa muuttaa perustuslain sananmuotoa.

Samalla siirryttiin tarkoituksella pääsääntöisesti valtioneuvoston antamiin asetuksiin ja luovuttiin perinteisistä presidentin antamista asetuksista.

Tarkoituksena ei varmasti tuolloin ollut, että pyrkimys välttää perustuslainsäätämisenjärjestyksessä säädettäviä poikkeuslakeja johtaa siihen, että perustuslakia tulkittaisiin yliolkaisesti kansalaisten perusoikeuksien kohdalla.

Nykyisen perustuslain mukaan on edelleen mahdollista säätää tämä valmiuslaki perustuslainsäätämisenjärjestyksessä poikkeuslakina jos eduskunta siihen päätyy.

Samoin on mahdollista uudessakin valmiuslaissa määrätä, että valtuudet laissa mainitun kriisin puhjetessa saatetaan voimaan tasavallan presidentin antamalla asetuksella.

Poliittisesti voisi olla viisasta näin menetellä näin, koska pienen kansakunnan kaikki valtioelimet ja kaikki poliittiset puolueet olisivat silloin osaltaan myötävaikuttamassa siihen, että kansakunta valmistautuu ja selviää mahdollisista kriiseistä yhteistuumin ja mahdollisimman pienin vaurioin.

Tämä asia ei oikeastaan ole poliittinen, hallituksen ja opposition välinen asia. Eduskunnassa ei liene erimielisyyttä siitä, että kriisien varalta meillä on oltava käytössämme valmiuslaki riittävine valtuuksineen.

Asia ei myöskään ole poliittisesti ajankohtainen sillä tavalla, että juuri tämä hallitus tarvitsee käyttöönsä tämän lain antamat valtuudet, että mahdollinen kriisi sattuisi juuri nykyisen tasavallan presidentin tai eduskunnan aikana. Kysymys on kauaskantoisesta ja periaatteellisesta asiasta.

Esityksellä ei myöskään ole erityistä kiirettä, koska voimassa olevaa valmiuslakia tarkistettiin vuonna 2000 ja se on edelleen varsin käyttökelpoinen.

Asia on periaatteellisempi. Huolenpito kansalaisten perusoikeuksista on meille kaikille tärkeää. Toivottavasti tämä yhdistää meitä lain käsittelyn aikana ja löydämme asiassa parhaan mahdollisen ratkaisun.

Hallituksen esitys ollaan lähettämässä puolustusvaliokuntaan ja perustuslakivaliokuntaan. Se on viisas ehdotus, siltäkin kannalta että näitä valiokuntia johtavat edustajat Juha Korkeaoja ja Kimmo Sasi, jotka molemmat ovat toimineet pitkään Euroopan neuvostossa. Heillä on hyvä tuntuma eurooppalaiseen ihmis- ja perusoikeusajatteluun. Heidän laajasta kokemuksestaan ja asiantuntemuksestaan on varmasti tämän lain käsittelyssä paljon hyötyä.